

Варналій Захарій Степанович
Varnalii Zakharii,

д-р екон. наук, проф.,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6479-6154
ORCID ID 0000-0002-6654-8760

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Останнім часом в Україні сутність категорії «безпека» набула нового системного та глибинного сенсу захищеності життєво важливих інтересів від ризиків, загроз та небезпек. У Конституції України декларується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3) [3]. Безпека має багато політичних, соціальних, економічних, військових, ідеологічних, інформаційних та інших вимірів. Особливе значення серед них посідає економічна безпека, бо вона пов'язана з базовими процесами відродження життєдіяльності людей [1].

В умовах довготривалої війни та повоєнного відновлення питання забезпечення економічної безпеки України набуває нової актуальності як для науки, зокрема, економічної безпекології, так і для практики [2]. Особливо гостро зазначена проблема актуалізується в рамках набуття Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу та виконання нашою країною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у сфері забезпечення впровадження безпекових стандартів та вимог.

Головною загрозою економічній безпеці України на сучасному етапі є повномасштабна, довготривала російсько-українська війна. Військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності й обсягів накопичених активів тощо.

Економічна безпека держави забезпечується шляхом проведення виваженої державної економічної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній та інших сферах.

Важливе значення щодо забезпечення системи економічної безпеки України має процес її інституціоналізації, який варто здійснювати за такими напрямками: створення інститутів, що підвищують економічний потенціал національної економіки та формують умови для його максимальної реалізації; реалізація заходів інституційного характеру з метою зниження ризикогенності.

Під інституціональними основами забезпечення економічної безпеки держави слід розуміти сукупність інститутів, установ та організаційно-правових норм і правил, законів та процедур, що в сукупності цілеспрямовано формують інституційний механізм економічної політики, який є дієвим інструментом у системі державного регулювання та позитивно впливає на фінансово-економічні процеси, які забезпечують впровадження економічної політики щодо захисту економічних інтересів України.

Необхідно, на нашу думку, розрізняти перш за все інституціонально-правове, інституціонально-організаційне та інституціонально-кадрове забезпечення економічної безпеки держави [6].

Інституціонально-правове забезпечення економічної безпеки – це система нормативно-правових актів, що створюють правовий базис та регулюють правовідносини щодо забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях (макро-, мезо-, мікро- та нанорівнях).

Правовий базис економічної безпеки в Україні формувався зі становлення інституціонально-правового забезпечення національної безпеки України. Так, зокрема, Верховна Рада України в січні 1997 р. схвалила Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. У червні 2003 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про основи національної безпеки України». А 21 червня 2018 р. було ухвалено Закон України «Про національну безпеку України». Указом Президента України № 347/2021 було затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [4].

Інституціонально-організаційне забезпечення економічної безпеки – це сукупність інститутів (організацій), які безпосередньо реалізують систему заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Інституціонально-організаційне забезпечення полягає у формуванні та ефективному функціонуванні відповідних інституцій, що супроводжують (або сприяють супроводженню) процесу зміцнення економічної безпеки. Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, відповідно статті 107 Конституції України є Рада національної безпеки і оборони України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Основними суб'єктами розробки та реалізації складових національної безпеки є (повинні бути) центральні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, громадські організації, особи тощо. В центральних органах державної влади та органах місцевого самоврядування повинні бути створені спеціальні структурні підрозділи (департаменти, управління, відділи тощо) з питань забезпечення безпеки з відповідній сфері, можливо, за прикладом Міністерства цифрової трансформації України.

Інституціонально-кадрове забезпечення економічної безпеки – система забезпечення економічної системи, необхідним кадровим контингентом (висококваліфікованими кадрами), а також інформацією про них, впровадження науково обґрунтованих методів добору, навчання, виховання, стимулювання кадрів, надання їм правового захисту. Інституціонально-кадрове забезпечення становлення та функціонування економічної системи вимагає цілісної, дієвої політики підготовки високопрофесійних кадрів, особливо в умовах сучасних масових міграційних процесів.

Необхідність формування та реалізації активних заходів щодо зміцнення економічної безпеки України зумовлено довготривалою російсько-українською війною та об'єктивними інституціональними деформаціями, що продовжують відбуватися в національній економіці та суспільстві. Саме у цьому контексті необхідно розрізнити поняття «забезпечення економічної безпеки» та «зміцнення економічної безпеки», які, на перший погляд, є тотожними. Забезпечення економічної безпеки держави – це основа, перший етап (ступінь) реального стану економічної безпеки, яка характеризується необхідним і достатнім рівнем небезпеки та захисту від реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз. Зміцнення економічної безпеки держави є вже другим етапом (ступенем, стадією), новим, більш якісним, рівнем стану економічної безпеки, який характеризується постійним, надійнішим, більш довгостроковим, могутнішим, стійкішим рівнем економічної безпеки. В умовах війни, як і в повоєнний час, ми маємо говорити не лише щодо забезпечення економічної безпеки України, а й про її зміцнення.

Неперевершене значення в умовах довготривалої війни та повоєнний період має система забезпечення соціальної складової економічної безпеки, особливо на нанорівні, на рівні людини [2]. Державна політика забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнної відбудови повинна бути спрямована на захист і добробут громадян, які перебувають під впливом воєнних та повоєнних процесів [5].

В умовах довготривалої війни та повоєнного відновлення, з метою зміцнення економічної безпеки, як ніколи актуалізується необхідність розвитку партнерських відносин України з ЄС та важливість розвитку стратегічного партнерства із США, що сприятиме не лише зміцненню військової та економічної безпеки, а й наблизатиме нас до Перемоги.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Медведкова Н. С. Інституціональні засади формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини у воєнний період. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2023. № 9(310). С. 81-89. DOI:10.32680/2409-9260-2023-9-310-81-89
2. Зміцнення соціальної безпеки людини в період війни та повоєнної відбудови України : монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання України, 2024. 272 с.
3. Конституція України, від 28 червня 1996 року зі змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. № 2222–IV. URL: <http://rada.gov.ua>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
5. Соціальна безпека людини в умовах війни : монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання України, 2023. 270 с.
6. Zakharii Varnalii. Strengthening the economic security of Ukraine in the process of post-war recovery. Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine. Edited by L. Kistersky and A. Zadoia. Cambridge Scholars Publishing, 2024. P. 314-334. URL: <https://www.cambridgescholars.com/product/978-1-0364-1285-2/>